

Ремарк описує своє життя в ролі Равіка не в хронологічній послідовності. Автор намагається «охудожнити» твір, надати йому естетичного значення, а не лише розповідати про пережиті події. Зустріч з Марлен, як і зустріч Равіка з Жоан, стає несподіванкою. Ремарк використовує свою біографію для творення образу хірурга. Не всі факти з життя автора переходять на сторінки роману. Саме це і стає основною рисою художньої автобіографії, в якій письменник намагається наділити свого героя тим, що сам хотів би мати.

Традиційна форма автобіографії – це ретроспективна розповідь автора про історію свого життя, яка враховує інформацію про родину, особисте життя, людей, які відіграли визначну роль у становленні характеру і світогляду автора. Е.М.Ремарк відійшов від такого оформлення автобіографії і до свого роману «Тріумфальна арка» залучив лише власний прообраз героя-біженця. В уста Равіка Ремарк вкладає власне бачення проблеми нацизму та війни для німецького народу.

Перечитуючи роман, читач стає не лише свідком подій, а й може ототожнити себе з оповідачем. Для засліпленого читача Равік є прототипом героя, який жертвує собою заради спасіння жінки на вулиці після аварії, бере зовсім мізерну платню за роботу в клініці. Таким чином, Ремарк намагається стати ближчим з читачем, розповівши власну історію під кутом зору лікаря Равіка.

Кожен автобіографічний роман має на меті не лише зобразити самого себе, а й надати своєму образу виразності. Герой «Тріумфальної арки» – натхненний роботою хірург, для якого головним завданням є зберегти пацієнту життя. Його історія кохання з Жоан проходить під знаком безмежного захоплення одне одним. Спочатку лікар опирається почуттям, але згодом вирішує віддатися на їх волю. При цьому від початку Равік знає, що рано чи пізно його стосунки з Жоан закінчатся. Водночас бачимо зовсім протилежний розвиток подій у письменника і актриси. Ремарк відразу був засліплений вродою і коханням до Марлен Дітріх. Він не хотів, щоби це почуття закінчувалося, хотів, щоби вони були разом завжди. Очевидно, саме цим автор спробував втілити свою особисту мрію хоча б у творі.

Стислий огляд наукових студій щодо автобіографічного жанру демонструє кардинальні зміщення на рівні символічної інтерпретації феномена «індивідуального життя», що призводить до переосмислення структурних елементів, визнаних жанровими канонами [4, с. 65]. Роман Е.М.Ремарка «Тріумфальна арка» поєднує в собі такі риси автобіографізму: ототожнення автора і оповідача, фрагментарність, автофікція, ретроспективність, але зберіг особисті риси письма автора. У творі віддзеркалюються основні мотиви поведінки Равіка, які намагався знайти в собі письменник. Психологізм автора проявився і в інших його романах, що дає можливість досліджувати творчість Е.М.Ремарка під кутом зору пошуку власного «Я» у творі та в житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бояджиева Л.В. Дитрих и Ремарк / Л.Бояджиева. – М.: Вагриус. – 2007. – 288 с.
2. Глюдз М.М. Неочікуваний і зовсім невідомий Ремарк / М.М.Глюдз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/15.pdf>
3. Затонский Д. Эрих Мария Ремарк, или Двадцать лет спустя // Затонский Д. Художественные ориентиры XX века / Д. Затонский. – Москва: Советский писатель, 1988 – 416 с.
4. Ковальова Я.В. Типологічна характеристика автобіографії як документально-літературного жанру / Я.В.Ковальова, О.О.Михлик // Література в контексті культури. – 2014. – Вип. 24(2). – С. 60-65.
5. Николаева Т.С. Творчество Ремарка-антифашиста / Т. Николаева. – Саратов: Вид-во Саратовського університету. – 1983. – 134 с.
6. Ремарк Е.М. Скажи мне, что ты меня любишь: роман в листах / Е.М.Ремарк. – М.: Neoclassic. – 2016. – 288 с.
7. Ремарк Е.М. Твори: в 2-х т. – Т. 2. Тріумфальна арка; Чорний обеліск: Романи / Перекл. з нім. Є. Попович. – К.: Дніпро, 1986. – 768 с.
8. Фрадкин И. Ремарк и споры о нем / И.Фрадкин // Вопросы литературы. –1963. – № 1. – С. 92-119.
9. Черкашина Т.Ю. Автобіографічне й біографічне письмо: спроба диференціації понять / Т.Ю.Черкашина // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки. – Частина II. – 2010. – № 4. – С. 180–188.

Серкіз Н.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

В останні десятиліття особливо активізувалися дослідження процесів концептуалізації дійсності. Концептуалізація – це осмислення інформації, яка надходить, й утворення певних уявлень про світ у вигляді концептів. Більшість із них закріплені в мові через значення конкретних слів. На думку О. Селіванової, концептуалізація є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою для формування семантичного простору мови [5, с. 156].

Зауважимо, що передусім науковий інтерес викликають архетипні концепти, що поєднують у собі первісний образ, який містить у глибинах колективного позасвідомого культурно-історичний досвід різних етносів, а також суб'єктивні інтерпретації мовної особистості. Саме до таких концептів належать

«вода» і «вогонь».

Концепти «вогонь» і «вода» об'єктивують «вічні» загальнолюдські образи культури, які є цінними для етнолінгвокультури і привертають увагу дослідників своєю внутрішньою глибиною. Тому уся сукупність понять, образів, символів, міфів, пов'язаних з універсумами «вогонь» та «вода», є потужною базою для концептуалізації [11, с. 251].

Проте метою дослідження став аналіз процесів концептуалізації, пов'язаних з образом води в поетичній драматичній творчості Лесі Українки.

Отже, об'єктом дослідження статті є концепт «вода». А предметом – особливості його вербалізації у поетичній драматичній мові Лесі Українки.

Матеріалом дослідження послужила драма-феєрія «Лісова пісня», що є вершиною поетичної майстерності відомої української поетеси. У своїй творчості Леся Українка нерідко використовувала теми з античної міфології. Але особливо плідним виявилось її звернення до вічного джерела натхнення – фольклору рідного краю. У цьому творі знайшли відображення споконвічні українські традиції уявлення про демонічну силу, на інтерпретовані в міфопоетичному аспекті.

Під концептом ми розуміємо – те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. З іншого боку – це те, через що людина, яка не є творцем духовних цінностей, сама входить у культуру, а іноді й впливає на неї, тобто концепт – це осередок культури в ментальному світі людини [7, с. 41].

Особливості концептуалізації в мові досліджували Д. Чистяк, К. Кіреєнко, О. Бень, Г. Кутузова та інші. Поняття концептуалізації З. Попова та Й. Стернін тлумачать як «процес формування концептів у свідомості, осмислення нової інформації, що зумовлює утворення концепту» [4, с.121]. Ж. Краснобаєва-Чорна під концептуалізацією розуміє процедуру «уведення онтологічних уявлень до накопиченого масиву емпіричних даних», «схему зв'язків та понять, які відображають можливі тенденції зміни референційного поля, об'єктів, що дає змогу продукувати гіпотези стосовно їхньої природи та характеру взаємозв'язків; спосіб організації мисленнєвої роботи, що дозволяє рухатися від матеріалу та первинних теоретичних концептів до абстрактніших конструкцій, які гіпотетично відображають бачення досліджуваного сегмента реальності, покладеного в основу побудови картини світу» [3, с. 30].

Вода є життєдайною (материнською) основою світотворення. У українській лінгвокультурі виражається такими поняттями, як волога, криниця, річка, море, дівчина, жінка, матір. Вода, її символи є активними захисниками, рятувальниками, цілителями і присутні в багатьох обрядах календарно-обрядового циклу, родинної обрядовості. Детально аналізуючи з-поміж інших культ води, О. Таланчук пише: «Якщо ж говорити про поклоніння слов'ян силам стихій, то, напевне, воду серед них можна поставити на перше місце. Українці ж і досі залишилися водопоклонниками – свідомими або підсвідомими. Семантичне поле міфологеми води безмежне, враховувати всі нюанси символічного застосування її у народній свідомості, мабуть, неможливо, тому що говорити про воду – це зачіпати питання життя і смерті, космосу і хаосу; це говорити про матір і дитину, небо і землю, літо і зиму, красу і розум, любов і страждання, – тобто про все, що бачить, чує і чим живе людина» [8, с. 92].

Основним вербалізатором концепту в аналізованому творі Лесі Українки «Лісова пісня» є лексема *вода*: «Хвилює **воду** ще більше, поринає і виринає, мов шукаючи щось у **воді**» [9, с. 346].

В українськомовній традиції вказана номінація має такі значення:

«1. Прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем. // перен. з означенням. Напій або розчин якоїсь речовини. // з означ. і в мн. Лікувальна рідина мінеральних джерел. // перен., розм. Непотрібні, безмістовні фрази і т. ін. у викладі матеріалу; багатослів'я. 2. перев. мн. Водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів. // Водна поверхня морів, озер, річок. // Водні простори, ділянки морів, озер, річок. 3. тільки мн. Лікувальні мінеральні джерела, а також курорт з такими джерелами. 4. тільки мн., мед. Навколоплідна рідина» [6].

З-поміж інших вербалізаторів концепту «вода» в «Лісовій пісні» привертають увагу такі: *озеро*: «Пропасниця їх досі б'є за те, що **озеро** коноплями згидили» [9, с. 399]; *океан*: «Мене на поміч кличе **Океан**, щоб не стило і в нього чаю сонце» [9, с. 350]; *море*: «За темними борами, та за глибокими **морями**, та за високими горами то єсть там дивний-предивний край, де панує Урай» [9, с. 399]; *пара*: «Татусю! не може **пара** згинутти, бо з **пари** знов зробиться вода» [9, с. 349]; *роса*: «Ні-бо! то **роса** вечірня» [9, с. 358].

Підтвердження того, що ці лексеми належать до назв на позначення води, знаходимо в словнику синонімів української мови: вода, (газована) пиття, питво, напій; багатослів'я; мн. води, моря, річки, озера: (гойні) курорт, роса, пара та інші [2, с. 58].

Вода, за народними віруваннями, – найвеличніший дар неба, вона оживляє та робить плодючою землю. В українській традиції вода виступає символом святості й виконує очисну функцію. Земна вода поєднана з небесною, а тому є символом морального і духовного очищення.

Архетипу вода в українській етнокulturі притаманні різні значення: вона символізує життя, здоров'я, символічно позначає смерть. Катарична, очищувальна властивість води є маркером релігійної свідомості. Вода в сакрумі маніфестує насамперед життя, міцність і вічність. А занурення людини в неї – еквівалентне смерті, у космічному ж розумінні – катастрофі, потопу, що періодично розчиняє світ у

первісному океані. Руйнуючи будь-яку форму й скасовуючи будь-яке минуле, вода є очищенням, відновленням і відродженням [10].

В. Жайворонок подає такі значення константи «вода» (зменшено-пестливі – *води́ця, води́чка, води́ченька, водонька*):

1) прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем; опоетизована в народній творчості, оскільки з нею тісно пов'язане життя людини від народження до смерті, взагалі все земне природне життя; вважалося, що вода була від початку світу; 2) жива́ вода – джерельна вода, особливо цілюща; 3) жива́ (живильна, живу́ща) мертва вода, цілюща (зцілю́ща) / безсила вода – фольклорні образи води, яка додає сил або забирає їх; 4) те́плі води; 5) йорданська вода; 6) свя́чена вода – вода, над якою було здійснено обряд освячення; 7) во́ду пи́ти (бра́ти) – по во́ду ходи́ти – в українських народних піснях – символ єднання, кохання; 8) глибо́ка вода – символ розуму; 9) зоряна вода – вода, що залишилася на ніч під зоряним небом; 10) каламу́тна вода – у народних піснях – символ суму; 11) облива́ння водою – магічний обряд насилання щастя-долі; 12) пролива́ти во́ду – народнопоетичний образ ненависті; 13) Цари́ця Во́ди [1].

Подібні концептуальні смисли в структурі концепту «вода» спостерігаємо і в драмі «Лісова пісня». Проте науковий інтерес викликають передусім ті, що демонструють авторське світобачення на зразок: «вода як місце локалізації демоноперсонажів»: «*Тую Русалку, що покохав я змалку, бо водяній царівні нема на світі рівні!*» [9, с. 346]; «*Се ти мене отак держати будеш, як Водяник Русалку?*» [9, с. 350]; «стихія, наділена надприродною силою»: «*От і розбіглася на морі супротивна хвиля, а з теї хвилі вилетіли коні, як жар, червоні, у червону колясу запряжені...*» [9, с. 367].

Символічна парадигма з домінантою вода є не лише маркером концептуальної інформації архетипного символу – «очищення», «освячення», «благословіння», «відродження та відновлення», а набуває семантичного та експресивного потенціалу образних структур, що репрезентують особливості мовомислення Лесі Українки, як-от: «*У тебе голос чистий, як струмок, а очі – непрозорі!*» [9, с. 370]; «*Вода ж не держить сліду від рана до обіду, так як твоя люба бо моя журба!*» [9, с. 349]; «*Ронила сльози дрібні, збирала в кінви срібні, без любові розмовоньки сповнила вищерт коновоньки...*» [9, с. 347].

Символіка води в біблійних текстах є наскрізною і репрезентує амбівалентність та смислово багатогранність зазначеного концепту. Отже, аналізований концепт є полісемантичним. Більшість його вербалізаторів збігається із загальномовними, а в семантиці переважають етнокультурні смисли. Перспективу подальших досліджень визначає насамперед аналіз індивідуально-авторської природи концепту «вода» як у творчості Лесі Українки, так й інших митців слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovyuk>
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. // С. Караванський. – К.: Українська книга, 2000. – 480 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. Концепт, концептуалізація та концептуальна система: логіко-філософський вектор / Ж. Краснобаєва-Чорна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т.11. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. – С. 27–32.
4. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с. – (Лингвистика и меж- культурная коммуникация).
5. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография / Елена Александровна Селиванова. – К.: Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
6. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
7. http://ukrlit.org/slovyuk/slovyuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/вода
8. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследований / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
9. Таланчук О. М. Українознавство. Усна народна творчість [Текст]: навч. посібник / О. М. Таланчук. – К.: Либідь, 1998. – 248 с.
10. Українка Леся. Лісова пісня [Текст]: драматична поема / Леся Українка. Драматичні твори в двох томах – К.: Наукова думка, 1987. – 633 с.
11. Швидка Н. Архетипний символ вода як маркер очищення, відновлення та відродження в біблійному дискурсі / Н. Швидка // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
12. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=tppsf_2015_1_24
13. Элиаде М. Избранные сочинения. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде / пер. с англ. – М.: Ладомир, 1999. – 488 с.